

Η ΧΟΡΗΓΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ (18-11-12)

Η οργανωτική λατρεία του Διονύσου ήταν ιδιαίτερα ακμαία όχι μόνο στην Ικαρία της Αττικής, που σήμερα ακόμα ονομάζεται Διόνυσος, αλλά και στο νησί της Ικαρίας, πατρίδα της μητέρας μου, και στους Δελφούς όπου ασκούνταν παράλληλα με τη νηφάλια λατρεία του Απόλλωνος. Ο θεός που με απλά μέσα δίνει τη δυνατότητα στον άνθρωπο, για ένα έστω σύντομο χρονικό διάστημα, να πάψει να είναι ο εαυτός του, να απελευθερώνεται από τις καθημερινές έγνοιες και ευθύνες, ήταν ιδιαίτερα δημοφιλής και εξακολουθεί να είναι. Στις μέρες μας δεν ηχούν πια διονυσιακοί διθύραμβοι αλλά εξίσου διεγερτικά ακούσματα, συνοδευόμενα από χορούς, οινοποσίες και πυροβολασίες.

Το λατρευτικό είδωλο του Διονύσου που δεχόταν θυσία κατσικιού και αναίμακτες προσφορές (κρασί, φρούτα, γλυκίσματα) είχε συνήθως τη μορφή μάσκας, τοποθετημένης μέσα σε λίκνο (κούνια μωρού) ή κρεμασμένης σε ξύλινο στύλο, όπως δείχνουν παραστάσεις σε αττικά αγγεία, καθώς και ένα αριστουργηματικό μαρμάρινο προσωπίδιο του θεού που μας σώθηκε. Τον 4ο αι. π. Χ. κάποιος Φιλόδαμος συνέθεσε ύμνο για τις γιορτές του Διονύσου στον οποίο ακούγονταν οι τελετουργικές λέξεις ευοί και ιέ παιάν. Ο φημισμένος Σάμιος αυλητής Σάτυρος, συνέθεσε χορικό άσμα με τον τίτλο "Διόνυσος", και μελοποίησε απόσπασμα από τις "Βάκχες" του Ευριπίδη, συνοδευόμενο από μουσική για κιθάρα.

Οι γιορτές είχαν ως κεντρικό θέμα την άνοδο του Διόνυσου από το βασίλειο του Άδη. Αναπαριστούσαν τα πάθη του θεού, τον διαμελισμό του στα χέρια των Τιτάνων και την κάθοδό του στον Άδη για να μεταφέρει από εκεί τη μητέρα του Σεμέλη στον Όλυμπο, όπου μετονομάστηκε σε Θυώνη.

Το λατρευτικό λυρικό άσμα προς τιμήν του Διόνυσου εξελίχθηκε σταδιακά και γέννησε το φαινόμενο της τραγωδίας χάρη στον Αρίωνα και τον Θέσπη. Ο ποιητής Αρίων στην Κόρινθο ανέπτυξε τα λατρευτικά χορικά άσματα εισάγοντας τον χορό των σατύρων. Ο Θέσπις από το Δήμο της Ικαρίας δημιούργησε το διαλογικό στοιχείο, καθώς τοποθέτησε έναν εξάρχοντα υ(α)ποκριτή απέναντι από τον χορό, και ανέπτυξε τον διάλογο. Αυτό ήταν το πρώτο βήμα για την γένεση της τραγωδίας. Η πρώτη τραγωδία του Θέσπη ανέβηκε στα μεγάλα εν άστει Διονύσια την 61^η Ολύμπιαδα, το 534 π.Χ. Είχαν βέβαια παιχθεί προηγουμένως έργα του στα μικρά Διονύσια του δήμου του. Τίτλοι τραγωδιών του που σώθηκαν είναι «άθλα επί Πελία» ή Φόρβας, Ιερείς, Ηίθεοι, Πενθεύς.

Συστηματικές ανασκαφές στη Ραπεντώσα, στο Διόνυσο της Ικαρίας πραγματοποιήθηκαν από την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών το 1888-89. Το

2001 ξεκίνησε μια προσπάθεια ανάδειξης του χώρου, η οποία προχώρησε στην αναστήλωση του χορηγικού μνημείου του 4^{ου} αι. π.Χ. των Αγνία, Ξανθίππου και Ξανθίδη.

Για να αμβλυνθούν οι ανισότητες και να απαλλαγεί η πολιτεία από ορισμένες δαπάνες είχαν καθιερωθεί **οι λειτουργίες** που επιβάρυναν τους έχοντες περιουσία άνω των τριών ταλάντων. Η αρχαία Αθήνα ήταν η μοναδική πόλη στην ανθρώπινη ιστορία όπου πέρα από την άμεση δημοκρατία υπήρχε ο θεσμός των λειτουργιών, που ήταν υποχρεωτικές για τους 120 πιο εύπορους πολίτες από κάθε μια από τις δέκα φυλές. Με τον τρόπο αυτό οι άποροι μπορούσαν να απολαμβάνουν τα αγαθά της ευημερούσας κοινωνίας χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς εκπορευόμενους από την άνιση κατανομή του πλούτου στο κοινωνικό σύνολο.

Από τις λειτουργίες, όπως η τριηραρχία (η συντήρηση δηλαδή μιας τριήρους), η γυμνασιαρχία (η εκπαίδευση των εφήβων για τους γυμνικούς αγώνες στα Παναθήναια, τα Ηφαίστεια και τα Προμήθεια), η αρχιθεωρία (η αποστολή αντιπροσωπίας στη Δήλο, τους Δελφούς, τη Νεμέα και τον Ισθμό), η εστίαση (αλλιώς δημοθοινία, προσφορά φαγητού σε όλα τα μέλη της φυλής την ημέρα της μεγάλης γιορτής των Παναθηναίων και των Διονυσίων), και η Ιπποτροφία (διάθεση και εκτροφή ίππων για το στρατό ή για τις μεγάλες γιορτές), σημαντικότερη λογαριαζόταν **η λειτουργία της χορηγίας**. Ο χορηγός (**άγων τον χορόν του δράματος**), ο σπόνσορας θα λέγαμε σήμερα, αναλάμβανε τις δαπάνες για την κατάρτιση του χορού, που απαρτιζόνταν από 15 χορευτές σε μια τραγωδία ή από 24 σε μια κωμωδία, 50 σε ένα διθυραμβικό χορό, χρηματοδοτούσε γενικότερα την παράσταση του δραματικού έργου. Κατά το Πάριο Χρονικό, οι χορηγίες καθιερώθηκαν το 509-508 π.Χ. (αμέσως μετά την κατάργηση της τυραννίας το 510 π.Χ. και την εξορία του Ιππία). Ένα μήνα μετά το τέλος των διονυσιακών εορτών κάθε φυλή επέλεγε τον χορηγό της για τα επόμενα Διονύσια ή Λήναια. Οι δραματικοί ποιητές **ήτουν χορόν** από τον επώνυμο άρχοντα για τα μεγάλα Διονύσια και από τον άρχοντα βασιλέα για τα Λήναια, ο οποίος και όριζε τον χορηγό. Αυτός με τη σειρά του επέλεγε τους υποκριτές και τα μέλη του χορού, που τους δίδασκε ο ίδιος ο ποιητής ή ειδικός χοροδιδάσκαλος.

Ο χορηγός, σε όλο το διάστημα της 11μηνος προετοιμασίας, έπρεπε να τρέφει και να αμείβει τους ηθοποιούς και το χορό και να καταβάλλει τα έξοδα της παράστασης όπως σημειώσαμε παραπάνω. Η δαπάνη ήταν μεγάλη. Κάθε χρόνο έπαιρνα συνολικά μέρος 700-800 χορευτές 30-50 ηθοποιοί και 20-40 μουσικοί. Ανάμεσα στους σημαντικότερους επώνυμους χορηγούς περιλαμβάνονται ο Θεμιστοκλής, χορηγός της τραγωδίας **Φοίνισσαι** του Φρυνίχου που παρουσιάστηκε στα Διονύσια του 493/2 π.Χ. και ο Περικλής χορηγός στους **Πέρσες του Αισχύλου** το 472 π.Χ. (ήταν τότε

πολύ νέος). Στο τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου, την χορηγία επωμίζονταν δύο χορηγοί (συγχορηγοί). Ο Δημήτριος Φαληρέας, κυβερνήτης της Αθήνας, άνθρωπος του Μακεδώνα βασιλιά Κασσάνδρου, κατήργησε τη χορηγία το 312 π.Χ. Τα έξοδα ανελάμβανε έκτοτε ο δήμος.

Όταν ένας πολίτης χορηγός θεωρούσε ότι κάποιος άλλος βρισκόταν σε καλύτερη οικονομική κατάσταση από τον ίδιο μπορούσε να ζητήσει την απαλλαγή του από την υποχρέωση της χορηγίας. Μπορούσε μάλιστα να τον προκαλέσει ευπορότερο να αλλάξουν τις περιουσίες τους. Σε περίπτωση άρνησης η υπόθεση έπαιρνε το δρόμο των δικαστηρίων.

Ο πρώτος νικητής χορηγός έπαιρνε ως έπαθλο χάλκινο τρίποδα, ανάθημα στο Διόνυσο, όπου αναγράφονταν τα ονόματα του επώνυμου άρχοντα, του χορηγού, του ποιητή και του δράματος. Γνωστά χορηγικά μνημεία είναι του Λυσικράτη (νίκη σε χορό παιδών το 335/4 π.Χ.) και του Θρασύλλου (νίκη σε μουσικό αγώνα του 320/19 π.Χ. (άγαλμα στο Βρετανικό Μουσείο). Οι ποιητές έπαιρναν ως βραβείο βόδι, αμφορέα κρασιού, τράγο).

Ο σύγχρονος θεσμός της χορηγίας εξελίχθηκε κυρίως στην ηπειρωτική Ευρώπη από τους νομικούς οικονομικούς κύκλους του αγγλοσαξονικού δικαίου σε sponsoring (spondere – σπένδειν) για να καλύψει την ανάγκη επίτευξης συμφωνίας για χάρη του κοινωνικού συνόλου. Η χορηγία, με τη σύγχρονη πια έννοια του όρου, έχει ιδιαίτερη σημασία σήμερα στη νεοελληνική κοινωνία των αντιθέσεων και των ανισοροπιών. Η ρήση του Αριστοτέλη στα *Πολιτικά* του (1330^A, 13) είναι πάντα επίκαιρη: «**Ού πολιτείαν γενέσθαι την αρίστην άνευ συμμετρου χορηγίας**».

ΠΙΕΤΡΟΣ ΘΕΜΕΛΗΣ